

«ЗБРАСЛАВСЬКА ХРОНІКА» ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО ПЕРІОДУ ПРАВЛІННЯ ЯНА ЛЮКСЕМБУРЗЬКОГО КРІЗЬ ПРИЗМУ ЧЕСЬКИХ МЕДІЄВІСТІВ XXI СТ.

Сенич Юліанна Володимирівна

аспірантка кафедри античності, середньовіччя та історії України домодерної доби, лектор-екскурсовод
Музею історії УжНУ

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

E-mail: yuliannasenuch@gmail.com

У статті йдеться про монументальну письмову роботу початку XIV ст., так звану «Збраславську хроніку» (Chronicon aulae regiae). Робота належить до найцінніших пам'яток не тільки чеської, але й західноєвропейської історії XIV ст. Також вона є важливим історичним джерелом для вивчення періоду правління славнозвісного Вацлава II Пршемисловича та Яна Люксембурга – засновника нової династії в історії Чеського королівства. Автор дає узагальнену характеристику «Збраславської хроніки» та викладає погляди чеських дослідників на проблему ідеалізації членів королівської сім'ї. У статті узагальнено новий матеріал з досліджуваної теми. У статті проаналізовано найновіші дослідження сучасних чеських істориків. Автор приходить до висновку, що «Збраславська хроніка» є прикладом відданої роботи цистеріанських монахів, які вдало витлумачили події кінця XIII початку XIV ст. в ідеологічно-релігійному стилі, спираючись виключно на зафіксовані документи очевидців та свідків тодішніх подій. Для того, щоб ідеологія мала підґрунтя, автор Петр Житавський використав прийом ідеалізації членів королівської сім'ї. Значна увага приділяється на тому, що чеські медієвісти вдало озвучують та обґрунтовують проблему ідеалізації шляхом критичних пояснень. Вони намагаються правдиво оцінити роботу абатів та об'єктивно скласти історичний портрет головних персонажів хроніки, позбавити їх старих чи нових нав'язаних ярликів. Поряд з цим, історики прагнуть розтлумачити трансформацію особистих поглядів та очікувань самого автора хроніки – Петра Житавського.

Ключові слова: «Збраславська хроніка», Оттон Тюринзький, Петр Житавський, Вацлав II Пршемислович, Елішка Пршемислівна, Ян Люксембурзький, ідеалізація, концепція.

Постановка проблеми. У 1292 р. на південь від Праги тодішній король Чеського королівства Вацлав II (1283-1305) заснував цистеріанський монастир в м. Збраслав (*Aula Regia*). Нині ж Збраслав адміністративна частина м. Праги. Після смерті засновника монастиря монахи вирішили написати хроніку, у якій в хронологічній послідовності відтворили події з 1278 р. по 1338 р. та зобразили останніх представників династії Пршемисловичів, а саме Вацлава II та Елішку Пршемислівну (1292-1330) як ідеальних правителів на противагу Яну Люксембурзькому (1310-1346), який започаткував нову династію в королівстві після раптової смерті Вацлава III (1305-1306).

Мета даного дослідження – дати загальну характеристику «Збраславської хроніки» та проаналізувати концепції, висунуті сучасними чеськими медієвістами. Визначена мета передбачає розв'язання таких завдань:

- простежити історичний шлях «Збраславської хроніки» від часу створення до сьогодення;
- проаналізувати зміну особистих поглядів та очікувань Петра Житавського;
- розкрити зміст концепцій та висновків щодо ідеалізації членів королівської сім'ї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки в чеській історіографії спостерігається підвищена увага до вивчення «Збраславської

хроніки». Вивчаються різні аспекти, які публікуються на сторінках чеських наукових журналів. Варта уваги стаття, опублікована М. Благової, у якій подана детальна історична доля «Збраславської хроніки» та її місце в історіографії пізнього середньовіччя та раннього модерного часу [Bláhová, 2015, s. 143-154]. Стаття К. Харватової цікава тим, що авторка підсумовує біографію Оттона Тюринзького, яка була втрачена в тіні Петра Житавського. Дослідниця також наголосила на тому, що Оттон Тюринзький є ініціатором ідеологічного трактування в даній хроніці [Charvátová, 2017, s. 39-59]. Варто відзначити статті Р. Антоніна, в яких розкрито проблему ідеалізації. Автор приходить до висновку, що королівський ідеал повністю реалізується, якщо король керує державою відповідно до законів Бога. Також, Р. Антонін зауважив, що Ян Люксембург, не завжди був доблесним лицарем. Для хроністів новий король виступає руйнівником традицій Пршемисловичів [Antonin, 2006, s. 197-216; 2008, s. 401-417; 2012, s. 11-24]. У своєму дослідженні Я. Разім подає детальну характеристику Генріха Каринтійського. Згідно неї, король не дотримується законів Бога, за що отримав від Петра Житавського клеймо «*rex tyrannus*». Автор стверджує, що хроніст навмисно зобразив Генріха Каринтійського тираном на противагу Яну Люксембургу [Razim, 2009, s. 163-171]. Автор В. Татічек розглядає економічні та особистісні причини ідеалізації королеви Елішки Пршемислівни Петром Житавським [Tatiček, 2002]. Підсумовуючи огляд

даних публікацій, відзначимо, що саме проблема ідеалізації королівської сім'ї та погляди Петра Житавського на сучасному етапі є одним із напрямком у чеській медієвістиці даного періоду.

Виклад основного матеріалу. «Збраславська хроніка» – літопис, написаний латиницею (*Chronicon aulae regiae*) в період з 1305 по 1339 роки в цистеріанському Збраславському монастирі. Авторами найважливішого джерела кінця XIII ст. – першої половини XIV ст. є абати Оттон Тюринзький та Петр Житавський.

Про життєвий шлях абата Оттона Тюринзького інформації зовсім мало. Більшість відомостей ми знаходимо в самій хроніці. Так, ім'я автора згадує Петр Житавський тільки один раз у передмові до праці: «...книгу про започаткування Збраславського монастиря розпочав писати мій попередник, блаженної пам'яті другий абат Оттон...» [Zbraslavská kronika, 1905, s. 2; FRB IV, 1884, s. 4]. На думку К. Харватової, роки життя Оттона Тюринзького (1267(1268) – березень 1314). До Збраславського монастиря був направлений із Седлецького монастиря в квітні 1292 р. як послушник. Тодішній абат монастиря Конрад із Ерфурта (1292-1316) в другій половині 1297 р. через невідомі причини був відсторонений від управління. Є чимало гіпотез щодо його відставки: за словами Петра Житавського, «відпочинок» у зв'язку із хворобою; розбіжності із королем Вацлавом II або дипломатична місія. Посаду абата Збраславського монастиря зайняв Оттон Тюринзький, але ненадовго, бо вже 1299 р. був відсторонений на користь повернення Конрада. В Збраславській хроніці нема ніяких відомостей про вісімнадцятимісячний період керування Оттона Тюринзького. Також не згадується він у дипломатичних місіях 1309 – 1310 рр. Таким чином, після абатства Оттон не брав активної участі в політичному житті Чеського королівства, але залишався в монастирі в ролі літописця [Charvátová, 2017, s. 39-46].

Другий автор хроніки – Петр Житавський (1260(75)-1339), абат Збраславського монастиря (1316-1339), офіційний його історик, дипломат, політик. Відомостей про нього так само мало, але завдяки його активній суспільно-політичній діяльності можна зробити чимало висновків, які дозволять краще дізнатися про особистість ченця. Знову ж таки, всю інформацію черпаємо із хроніки. Походив із Ціттау, напевно, з міщанської сім'ї. Питання про освіту також залишається відкритим. Історики висувають три версії щодо навчання (Прага, Париж або Болонья). В 1292 р. вступив до Збраславського монастиря. З 1316 р. по 1339 р. став третім абатом Збраславського монастиря. Як політичний діяч, брав участь у дипломатичних місіях до Священної Римської імперії в період міжцарів'я (1306-1310), виступав проти Генріха Каринтійського. Як духовна особа, був другом та наставником королеви Елішки Пршемислівни. Як бачимо, Петр був свідком багатьох важливих тодішніх подій. Після смерті Оттона, Житавський продовжив писати хроніку. За чималий внесок у скарбницю чеської історіографії ім'я Петра Житавського поміщено під

вікнами Національного музею в Празі [Peprte, 2011, s. 178; Pumprova, 2006, s. 10-11; Nonemann, 2001, s. 232].

«Збраславська хроніка» пройшла чималий шлях. Після смерті Петра Житавського наступний абат монастиря Крістіан Ламберка (1339-1340) подбав про те, щоб збраславські монахи і ченці Седлецького монастиря змогли ознайомитися з хронікою. Підтвердженням цього є те, що робота хроністів навіть через 50 років була розшифрована і доповнена декількома ілюмінаціями, хоча і недостатньо [Bláhová, 2015, s. 145]. У другій половині XIV ст. (після 1326) перша книга «Збраславської хроніки» була використана при написанні «Витягів із різних хронік», яка писалася в Збраславському монастирі і стала основним джерелом поширення інформації зібраної Оттоном Тюринзьким та Петром Житавським.

В 40-х роках XIV ст. «Збраславська хроніка» стала головним джерелом для Франтішка Празького при написання хроніки, відомої в нас як «Хроніка Франтішка Празького». Звичайно, «Збраславська хроніка» в його інтерпретації зазнала чималих скорочень. Більше уваги приділялося історії Седлецького та Збраславського монастирів, де підкреслювалася роль чеської знаті та єпископа Яна IV із Дражіц. Згодом Петра Житавського, як абата Збраславського монастиря, згадує у своїй роботі Вацлав Гаек із Любочан в 30-х роках XVI ст. Хоча не відомо, чи використовував він «Збраславську хроніку» при написанні своєї роботи чи працю Франтішка Празького.

Загалом «Збраславська хроніка» серед істориків пізнього середньовіччя та раннього нового часу в основному відомою не була. Про події від правління Вацлава II і Яна Люксембурзького інформація бралася з хроніки Франтішка Празького. Існувала навіть гіпотеза, що Франтішек Празький навмисно знищив хроніку, щоб не виявилось його плагіатство.

Тільки в 1602 р. німецький адвокат, історик, політик та дипломат Марквард Фрегер (1565-1614) опублікував другу книгу «Збраславської хроніки» Петра Житавського, яка охоплювала роки від 1317 р. по 1333 р. в «*Regum Bohemiarum antiqui Scriptores aliquot*». У повному обсязі «Збраславська хроніка» була опублікована в 1784 р. Гласіусом Добнером в V томі «*Monumenta historica Bohemiae*». Спочатку Г. Добнер планував опублікувати відому другу книгу та деякі фрагменти хроніки від інших авторів. Але в 1782 р. Геласій Добнер отримав листа від свого друга, професора чеської мови та літератури Університету св. Йосифа Валентина Злобицького, що його друг – історик Ян Петр Серроні, тодішній секретар Управління державним майном у Відні, знайшов в архіві м. Їглави «Збраславську хроніку». Це була копія зроблена в 1393 році для абата Вацлава Седлецького монастиря. Під час гуситських воєн рукопис та решта цінного майна була переправлена із монастиря до м. Їглави, де зберігається й донині [Bláhová, 2015, s. 146-152]. У 1882-1884 рр. «Збраславська хроніка» була опублікована також у IV томі «*Fontes rerum bohemicarum*» Йозефом Емлером, але вже з додатком новочеського перекладу

[Энциклопедический словарь, 1898, с. 487]. Це стало основою для першого опублікування хроніки чеською мовою в 1905 р. Яном В. Новаком. Сучасний чеський переклад був здійснений та виданий Ф. Гержманським, Р. Мертліком і А. Павелом (вірші) 1952 р. [Pumrova, 2006, s. 15]. Останнє видання було здійснено в 1975 р. з передмовою Зденека Фіали. У 2016 р. на честь 700-річчя від дня народження Карла IV видавництво «Радіосервіс» у співпраці з містом Їглава випустило CD «Збраславська хроніка». У рамках гранту медієвісти із філософських факультетів Масарикового університету в Брно та Остравського університету підготували критичне комюніке «Збраславської хроніки», яке в 2017 р. опубліковане в Monumenta Germaniae historica (Історичні пам'ятки Німеччини).

На даний час «Збраславська хроніка» зберігається в Державному районному архіві м. Їглава та зареєстрована під інвентарним номером 692 у відділі офіційних книг та рукописів [CD-Zbraslavská kronika].

«Збраславська хроніка» вже давно користується інтересом сучасної історіографії та літературної критики. Серед вчених вона по праву сприймається як одна з перлин середньовічних латинських писемностей. Високий рівень інформаційного потенціалу, а також літературний текст, робить літопис унікальним не тільки в культурній NIVEAU в Чехії, але й в європейському контексті [Antonin, 2017, s. 85-86].

«Збраславська хроніка» за своїм змістом написання носить дидактичний характер. Основний інтерес спрямований на історію Чеського королівства, а також із нею пов'язаних королівств. У центрі хроніки стоять такі історичні особи: як Вацлав II, Генріх VII Люксембурзький, Елішка Пршемислівна та Ян Люксембурзький. Хроніка охоплює чималий фактологічний та інтелектуальний матеріал. Цікаво, що виклад матеріалу починається не із Всесвітнього потопу, а зосереджується на тому періоді, в якому жили самі хроністи. Виклад тексту розпочинається з моменту смерті Пржемисла Отакара II в 1278 р. та описує події до 1338 р. [Honemann, 2001, s. 232; CD-Zbraslavská kronika; Энциклопедический словарь, 1898, с. 486-487]. За обсягом складається із трьох книг. У даній статті розглянуто події після смерті Вацлава II.

Перша книга містить 130 розділів. Із 84 по 87 розділи йде мова про період міжцарів'я, «Як молодий Вацлав, король Угорщини, Чеський та Польський в чехах правив і був убитий влітку 1306 р.». Після смерті Вацлава III чеським тронем володіли Рудольф Габсбург та Генріх Каринтійський. Із 88 по 111 розділи – вступ Яна Люксембурзького на чеський трон та перші роки його правління. Із 124 по 130 розділи описуються події 1314- 1316 рр.

У другій книзі зафіксовані події з 1317 р. до повернення Карла до Чехії наприкінці літа 1333 р. Умовно вона поділена на 34 розділи, які не взаємопов'язані, але окремі повідомлення викладаються в хронологічній послідовності [Zbraslavská kronika, 1905, s. 3-9, s. 428-429, s. 572-573; FRB IV, 1884, s. 4-8, s. 240-241; s. 317].

Третя книга починається з опису повернення

молодого принца Карла до Праги з 1333 р. до 1337 р. Складається з 15 розділів [Zbraslavská kronika, 1905, s. 3-9, s. 428-429, s. 572-573; FRB IV, 1884, s. 4-8, s. 240-241; s. 317].

«Збраславська хроніка» стала невід'ємною частиною наукового дискурсу. У контексті історичного дослідження розглянемо найважливіші гіпотези, висновки та концепції, які склалися в сучасній чеській історіографії.

Перша частина першої книги була написана Оттоном Тюринзьким протягом 1305- 1314 рр. після смерті Вацлава II. Автор завершив хроніку на 51 розділі. Спочатку метою хроніки було звеличування Вацлава II як засновника Збраславського монастиря [Charvátová, 2017, s. 48]. Роберт Антоніні звертає увагу на те, що головною стратегією Оттона Тюринзького було зобразити короля як ідеального правителя, наділеного всіма королівськими достоїнствами. У першу чергу біографія короля представляє собою ідеал християнського суверена як зразок для майбутніх поколінь. Вчений не відкидає ідею, що головним завданням хроніки було формування підґрунтя для майбутньої канонізації [Antonin, 2008, s. 56].

Продовжив писати хроніку абат Петр Житавський, указавши в пролозі, на якому місці завершив його попередник. Протягом XIX ст. та на початку XX ст. тема часу написання та авторства хроніки була основним дискурсом серед істориків. Відзначимо, що дата початку ведення хроніки – 1305 р. не викликала сумніву. Дискусійним питанням став час написання другої та третьої книг. Свої припущення висували такі вчені, як: Дж. Лозерт, Дж. Емлер, А. Бахман, А. Сейбт. Більш реальні докази Я. Новотного. Згідно нього, текст створювався поступово, наступний розділ писався після закінчення попереднього. Таким чином, перша книга хроніки була завершена в середині 1317 р., друга книга – 1333 р., а останні розділи третьої книги були написані – 1338 р. Друге дискусійне питання, яким чином Петр Житавський втрутився в розділи написані Оттоном Тюринзьким. На думку одних вчених – Г. Добнер, Ф. Палацький – текст Оттона Тюринзького був повністю переписаний Петром Житавським. Інші ж вчені, а саме: О. Лоренца, Дж. Лозерт, Дж. Емлер твердили, що втручання Петра було мінімальним [Charvátová, 2017, s. 50]. Дискусії минулих років привели Анну Пумпову до висновку, що Петр Житавський доповнив текст Оттона Тюринзького виключно віршами [Pumrova, 2006, s. 16-17].

Таким чином, детальні дослідження першої книги «Збраславської хроніки» призвели до розробки декількох базових концепцій. Так, Роберт Антонін у своїй статті висунув нові висновки, згідно з якими концепція першої книги «Збраславської хроніки» полягає в невдалій спробі встановити та зберегти офіційну пам'ять останніх Пршемисловичів, а також витоки нової династії Люксембургів на чеському троні. Другим завданням хронографів було показати місце Збраславського монастиря в розвитку чеських земель тих часів. Домінуючими елементами фіксації пам'яті в хроніці є: 1) спроба зафіксувати пам'ять Вацлава II як ідеального правителя і одночасно

(майже святого) засновника Збраславського монастиря; 2) прагнення створити (або зберегти) традицію Збраславського монастиря як «королівського місця»; 3) показати систематичний розвиток подій про заслуги цистерціанських аббатів Збраслава та Седлека на підйомі Яна Люксембурга – і Люксембурга взагалі – на чеському престолі [Antonin, 2017, s. 87].

За словами К. Харватової, не викликає сумнівів те, що друга частина хроніки написана Петром Житавський. Вона прославляла Яна Люксембурга як засновника нової династії в королівстві, та, перш за все, Елішки Пршемислівни, дочки Вацлава II [Charvátová, 2017, s. 48].

Особливість хроніки, яка написана Петром Житавським, полягає в тому, що інформація, яка там зафіксована, була написана із власного досвіду абата або від тодішніх очевидців у поєднанні з письмовими матеріалами. Говорити про цілковиту об'єктивність хроніки не варто, адже легко можна прослідкувати суб'єктивність автора ще на початку твору – упереджене прославлення династії Пршемисловичів, а саме Вацлава II в першій книзі та Елішки Пршемислівни в другій книзі. Можливо, третя книга була б присвячена Карлу IV Люксембурзькому, як внуку Вацлава II, та зі смертю Петра Житавського літопис вирішили не продовжувати. Однак, хроністи Карла IV використовували «Збраславську хроніку».

Ян Люксембурзький у хроніці Петра Житавського вперше згадується в 95 розділі першої книги, як одного із кандидатів на чеський трон [Zbraslavská kronika, 1905, s. 238; FRB IV, 1884, s. 134]. Оцінка Яна Люксембурзького Петром Житавським пройшла три основні етапи. У перші роки правління Ян Люксембурзький оцінювався хроністом позитивно: «...ангельське обличчя від якого вся Чехія задоволена, адже цього вечора (коронація 1311 р.) їм повернуто мир» [Zbraslavská kronika, 1905, s. 305; FRB IV, 1884, s. 173]. Король характеризується як розсудлива молода людина, що наділена всіма християнськими чеснотами. Хроніст порівнював його із Сонцем та Соломоном, захоплювався його бойовим мистецтвом та лицарством. Та після суперечки з королевою Елішкою в 1319 р. Петр Житавський розчарувався в королі, бо...король хоче битися з королевою, збирається знищити місто Прагу. Царський меч зараз бушує! Проти дружини і проти служіння Господнього» [Zbraslavská kronika, 1905, s. 450; FRB IV, 1884, s. 253]. Він залишається прибічником тільки династії Пршемисловичів. Вигнання королеви та розлучення із сином сприймається Петром Житавським неадекватним, а наступні вчинки короля є безглуздими [Antonin, 2012 s. 11-24].

Навіть після 1319 р. Петр Житавський не зобразив Яна Люксембурзького як короля тирана, як це було з Генріхом Каринтійським. Концепцію король-тиран розробив Якуб Разім. Основною концепції є характеристика Генріха Каринтійського, як короля, Петром Житавським. Вчений об'єднав риси короля трьома аргументами Петра Житавського: християнське поняття історії; дуалістична композиція Добра і Зла; літературна стилізація персонажів. Згідно з цими аргументами Генріх Каринтійський є

«покаранням за гріхи, вчиненими чехами»; «темрявою»; тираном, як протилежність ідеального правителя Вацлава II. Генріх Каринтійський король, який підриває цінні стовпи Богом встановленого порядку: *pax, iustitia, ordo*. Він сурогат, який захопив чеський трон насильством та без підтримки народу. Натомість, Ян Люксембурзький є рятівником від Бога, який отримав позаземні права на чеський трон для того, щоб відновити порядок, якого Генріх Каринтійський не зумів виконати. Аргументи Петра Житавського, на думку вченого, виконували подвійну роль – *навмисно* заперечували легітимність каринтійського уряду та *виправдовували* короля Яна Люксембурзького, Елішку Пршемислівну та інших повстанців у здійсненні державного перевороту (адже сам брав у тому участь) [Razim, 2009, s. 163-171].

Третій етап оцінки Яна Люксембурзького Петром Житавським парадоксальний: після тимчасового примирення короля із королевою хроніст проявляє до свого «негативного» короля симпатію.

Роберт Антонін, аналізуючи хроніку, приходять до висновку, що Ян Люксембурзький не пов'язувався із традицією Пршемисловичів, навпаки, він носій нових звичаїв. І це було прийнято як наступ на попередні звичаї. Після *interregnum*, згідно хроніста, спадщина Пршемисловичів зникає, адже Ян Люксембурзький зазнав поразки у внутрішній політиці та цілковито зайнявся зовнішньою політикою. Петр Житавський, як прибічник Пршемисловичів, не зумів зрозуміти нову ідею короля, яка була направлена на прославлення та прогрес Чеського королівства шляхом зовнішньої дипломатії. Історик твердить, що образ «чужинця» донині зберігається в чеській історіографії, а успіхи в зовнішній політиці не компенсували Яна в чеській історії [Antonin, 2008, s. 40-47]. З. Жалуд у свою чергу наголошує на тому, що Ян Люксембурзький намагався дотримуватись певних рис традицій Пршемисловичів, але його стиль управління залежав від його особистості, яка цілком відрізнялася від Пршемисловичів [Žalud, 2006, s. 177].

Натомість, Елішка Пршемислівна, яка вперше згадується в 85 розділі, в «Збраславській хроніці» зображується як «єдина законна спадкоємниця» чеської корони та носій традицій Пршемисловичів [Zbraslavská kronika, 1905, s. 191; FRB IV, 1884, s. 109]. Королева має безпосередній зв'язок із міфічною чеською княжною, дружиною засновника роду Пршемисловичів Пржемисла Орача – Лібушою. На думку Є. Долежалової, дане порівняння було одним із основних компонентів ідеологічного підґрунтя Люксембургів у Чехії [Doležalová, 2009, s. 538]. Петр Житавський назвав Елішку «справжньою спадкоємицею Чехії». Та короткою, але змістовною була відповідь Генріха Люксембурга Петру з Аспельта під час перемовин в Гайльбронні (14 серпня 1309р) «...Ніяка інша дівчина чи жінка не може стати королевою Чехії, а Елішка, дочка короля Вацлава, незважаючи на будь-яку перешкоду, яка може виникнути» [Zbraslavská kronika, 1905, s. 223; FRB IV, 1884, s. 126]. Це знеславило Анну, старшу дочку Вацлава II, яка мала стати королевою. Причиною став негідний вчинок короля Генріха Каринтійського, який із дружиною Анною намагалися

позбутися Елішки шляхом отруєння. Хоча причетність Анни до цього не підтверджено, Роберт Антонін висловлює думку, що це була чітка навмисна конструкція хроніста [Antonin, 2006, s. 198-215]. Тут маємо наочний приклад суб'єктивізму автора.

В. Татічек наводить дві причини, які змусили Петра Житавського ідеалістично зобразити Елішку Пршемислівну. Так, прихильність до династії Пршемисловичів пояснюється економічною залежністю монастиря від сильного суверена Вацлава II. Збраславський монастир процвітав за часів сильного правителя, і навпаки, під час міжцарів'я ослаб. Тому літописець вітав прихід Яна Люксембурга, сподіваючись на щедрого патрона, але згодом король відвернувся від монастиря. Натомість, Елішка «в ці погані часи» стала єдиним захисником монастиря. Вона в 1329 р. відновила будівництво монастиря, яке було призупинене в 1307 р., а також виділила фінанси, котрі завжди скорочувалися [Tatiček, 2002, s. 36].

Тому жодній іншій жінці не приділено стільки уваги, як королеві Елішці. Хроніст описує позитивні якості королеви і, як духовна особа, не забуває підкреслити її благочестивість: «*Діва молода віком, але розумом дорослої людини, мудра та розсудлива, наділена природною ніжністю, красномовством, добра, спокійна, ніжна, витончена*» [Zbraslavská kronika, 1905, s. 221; FRB IV, 1884, s. 125].

Друга причина, згідно В. Татічека, полягає в особистому ставленні хроніста до королеви. Петр Житавський ілюструє трагічну історію життя Елішки: «*Ян забув свою дружину, яка не мала жодної провини, відібрав дітей і залишив її з великими труднощами... Вона залишалася в Баварії, не маючи підтримки від королівства, не отримуючи матеріальної допомоги... Це був наказ короля...*» [Zbraslavská kronika, 1905, s. 446, 474; FRB IV, 1884, s. 251, 265]. Зображує її в таких іпостатях як принцеси спадкоємиці, королеви-дружини, королеви-матері, святої жінки. Як вважає історик, це принаймні співчуття, яке було викликане симпатією до прекрасної молодої жінки, яка так сильно постраждала в шлюбі та після двадцяти років нещасливої долі закінчила туберкульозом легенів. Петр Житавський відчуває свою відповідальність за те, що був ініціатором ризикованого шлюбу Елішки та Яна [Koričková, 2003, s. 123; Tatiček, 2002, s. 70].

Штучна ідеалізація Елішки Пршемислівни Петром Житавським на сьогодні призвела до спроби її беатифікації. Так, створений Цільовий фонд Елішки Пршемислівни, метою та завданням якого є збір матеріалів та їх обґрунтування для піднесення королеви до лику святих. Та більшість опитуваних істориків, у тому числі Л. Бобкова, не бачать підстави для беатифікації чеської королеви. Елішку Пршемислівну шанували тільки у вузькому колі цистеріанських монахів Збраславського монастиря. Після смерті Петра Житавського пам'ять про королеву згасає. Син Карл IV Люксембурзький згадує свою матір в «*Vlastní životopis*» тільки три рази: одруження з Яном Люксембурзьким, власне народження і смерть мами при поверненні в Чеське королівство. Він пригадує: «*Тут ми виявили, що наша мама на ім'я*

Елішка, померла кілька років тому» [Vlastní životopis Karla IV]. Зі сказаного вище, Я. Чехура робить висновки про те, що їхні стосунки були відносні. Підтвердженням цього є історичні факти, згідно з якими записи Карла IV про маму цілком зрозумілі: Карл народився в 1316 р., а в 1319 р. у трирічному віці його забрали від Елішки, яка виїхала до Мелніка. В 1323 р. Ян Люксембурзький відправив його, відповідно до Люксембурзької традиції, у Францію. Карл повернувся до Чеського королівства тільки в 1333 р., коли, як він сам заявив, Елішка померла. Карл не знав своєї матері, але, безумовно, шанував її, тому що все життя дотримувався традицій Пршемисловичів [Čechura, 1999, s. 36-37].

Можливо, через довгу розлуку з мамою Карл IV не вжив жодних заходів, які могли б призвести до беатифікації Елішки. Тому не варто говорити про стару традицію вирощування культу Елішки Пршемислівни. Зрештою, Л. Бобкова приходиться до висновку, що Елішка Пршемислівна є – важливою особистістю в чеській історії й слід сформулювати істинний образ королеви [Korřiva, 2016, s. 4].

Висновки. Отже, сучасні чеські медієвісти вдало озвучують та обґрунтовують проблему ідеалізації шляхом критичних пояснень. А саме намагаються правдиво оцінити роботу абатів та об'єктивно скласти історичний портрет головних персонажів хроніки, позбавити їх старих чи нових нав'язаних ярликів.

«Збраславська хроніка» є прикладом відданої роботи цистеріанських монахів, які вдало витлумачили події кінця XIII початку XIV ст. в ідеологічно-релігійному стилі. Створена «збраславська ідеологія» звеличування особи короля Вацлава II Оттоном Тюринзьким продовжив Петр Житавський. Ядром «збраславської ідеології» виступала ідеалізація королівської сім'ї, яка носить дві сторони: абсолютно позитивна довершеність (Вацлав II, Елішка Пршемислівна, частково Ян Люксембурзький) та абсолютно негативна довершеність (Генріх Каринтійський). Ідеалізація членів королівської сім'ї була заснована на християнській релігійній вірі, де правитель є ідеальним християнським сувереном. Відповідно цьому Оттон Тюринзький створив Вацлава II ідеальним християнським правителем, якому майбутні чеські королі повинні рівнятися. Наступник, Петр Житавський як віруюча людина розділяв ідеологічні погляди свого попередника. Дані погляди для Петра Житавського були абсолютно істинною, тому й надалі розвивав «збраславську ідеологію». Однак, аналізуючи концепції та висновки чеських медієвістів, ми спостерігаємо постійну зміну поглядів та очікувань Петра Житавського, насамперед щодо нового короля Яна Люксембурга, який не завжди наслідував ідеалістичні християнські чесноти Вацлава II (по відношенню до дружини). Тому, образ Яна Люксембурга в Петра Житавського коливається від абсолютно позитивної довершеності до негативної довершеності. Єдиний наслідувач християнських чеснот Вацлава II була його дочка Елішка Пршемислівна. Відповідно її ідеалізація була занадто абсолютно позитивна.

Таким чином, в «збраславській ідеології» простежується чітке екстраординарне мислення, яке

засноване на логіці християнської віри, адже монастиря, які відчували до королівської сім'ї авторами хроніки були служителі цистерціанського емоційні симпатії, що є ознакою даного мислення.

Список використаних джерел

- Antonin, R., 2006. *Obraz ideálního panovníka ve Zbraslavské kronice*, In *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura*, s. 197-216.
- Antonin, R., 2008. *Ideál panovnické moci v narativních pramenech, Dvory a rezidence ve středověku II. Praha 2008. Praha: Historický ústav*, s. 401-417.
- Antonín, R., 2012. *Král Jan a zbraslavský opat Petr. Proměny reflexe Jana Lucemburského ve Zbraslavské kronice*, Jan Lucemburský. *Kultura, umění a zbožnost na Moravě a ve Slezsku v době vlády prvního Lucemburka*. Edd. Ivo Hlobil - Daniela Rywiková, s. 11-24.
- Antonin, R., 2017. *Druhý život Zbraslavské kroniky v historiografické reflexi od 14. do konce 18. Století, Mediaevalia Historica Bohemica, roč. 20*, s. 85-119.
- Bláhová, M., 2015. *Osudy Zbraslavské kroniky, Studia historica Brunensia Brno: Masarykova univerzita Roč. 62, č. 1*, s. 143-154.
- CD-Zbraslavská kronika – četba ze středověkého rukopisu. [online] Dostupné z: <https://jihlava.cz/cd-zbraslavska-kronika-cetba-ze-stredovekeho-rukopisu/d-516176> (дата звернення: 20.02.2019).
- Čechura, Y., 1999. *České země v letech 1310 – 1378. Lucemburkové na českém trůně I. 1. vydání. Praha: Libri*, 287 s.
- Doležalová, E., 2009. *Přemyslovská tradice v lucemburské době, Budování českého státu, Petr Sommer – Dušan Třeštík – Josef Žemlička (eds.), Praha*, s. 530-540.
- FRB IV. (1884). Josef Emler (ed.): *Fontes Rerum Bohemicarum*, tom. IV. [online] Dostupné z: <http://147.231.53.91/src/index.php?v&cat=11&bookid=177&page=0> (дата звернення: 2.02.2019).
- Honemann, V., 2001. "Peter von Zittau", *Neue Deutsche Biographie* 20, S. 232. [online] Dostupné z: <https://www.deutschebiographie.de/pnd118790668.html#ndbcontent> (дата звернення: 21.02.2019).
- Charvátová, K., 2017. *Ota Durynský, Zbraslavský opat a kronikář, Mediaevalia Historica Bohemica, roč. 20*, s. 39-59.
- Kopičková, B., 2003. *Eliška Přemyslovna. Královna česká 1292-1330*, Praha: Vyšehrad, 182 s.
- Kopřiva, J., 30. prosince 2016. *Přemyslovna? Silná žena plná chyb. (Rozhovor s Lenkou Bobkovou)*, In: *Lidové noviny*, s.4
- Peopere, P., 2011. *Constructing the Middle Ages: Historiography, Collective Memory and Nation-Building in Luxembourg*. Leiden: Brill, 336p.
- Petřík, M., 2010. *72 jmen české historie, Česká televize a Albatros Media*.
- Pumpova, A., 2006. *Kázání Petra Žitavského na Píseň písní, Dizertační práce, Brno, 186 S.* [online] Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/fo39i/04.pdf> (дата звернення: 25.02.2019).
- Razim, Y., 2009. *Jindřich Korutanský – rex tyrannus. Realita a fikce na stránkách Zbraslavské kroniky, Drugie polsko-czeskie forum młodych mediewistów. Materiały z konferencji naukowej Gniezno 25-28 września 2007 roku / Poznań: Instytut Historii UAM*, s. 163-171. [online] Dostupné z: https://www.academia.edu/1962731/Jindřich_Korutanský_rex_tyrannus_Realita_a_fikce_na_stránkách_Zbraslavské_kroniky (дата звернення: 2.03.2019).
- Šárochová, G.V., 2002. *1. 9. 1310. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský. Sňatek z rozumu*, Praha: Havran, 163 s.
- Tatiček, V., 2002. *Dříve Dalimil (1300 – 1340). 1. Vydání, Praha: Akropolis*, 117 s.
- Vlastní životopis Karla IV. [online] Dostupné z: https://cs.wikisource.org/wiki/Vlastní_životopis_Karla_IV./Kapitola_třetíe (дата звернення: 3.02.2019).
- Zbraslavská kronika, 1905. *Preklad Yana V. Novaka, Praha, 615 s.* [online] Dostupné z: <https://archive.org/details/kronikazbraslavs00otto/page/192> (дата звернення: 2.02.2019).
- Žalud, Z., 2006. *Čeští šlechtici u dvora Jana Lucemburského, In: Husitský tábor 15*, S. 177–207.
- Энциклопедический словарь в 82 томах, 1898. Ф.А. Брокгаузь, И.А. Ефронъ, СПб.: Типо-Литография И.А., Т.23а, 958 с.

References

- Antonin, R., 2006. *Obraz ideálního panovníka ve Zbraslavské kronice*, In *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku. Problémy, názory, otázky. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura*, s. 197-216. (in Czech).
- Antonin, R., 2008. *Ideál panovnické moci v narativních pramenech, In Dvory a rezidence ve středověku II. Praha 2008. Praha: Historický ústav*, s. 401–417. (in Czech).
- Antonín, R., 2012. *Král Jan a zbraslavský opat Petr. Proměny reflexe Jana Lucemburského ve Zbraslavské kronice, Jan Lucemburský. Kultura, umění a zbožnost na Moravě a ve Slezsku v době vlády prvního Lucemburka*. Edd. Ivo Hlobil - Daniela Rywiková, s. 11-24. (in Czech).
- Antonin, R., 2017. *Druhý život Zbraslavské kroniky v historiografické reflexi od 14. do konce 18. Století, Mediaevalia Historica Bohemica, roč. 20*, s. 85-119.
- Bláhová, M., 2015. *Osudy Zbraslavské kroniky, Studia historica Brunensia Brno: Masarykova univerzita Roč. 62, č. 1*, s. 143-154. (in Czech).
- CD-Zbraslavská kronika – četba ze středověkého rukopisu. [online] Dostupné z: <https://jihlava.cz/cd-zbraslavska-kronika-cetba-ze-stredovekeho-rukopisu/d-516176> (дата звернення: 20.02.2019). (in Czech).
- Čechura, Y., 1999. *České země v letech 1310 – 1378. Lucemburkové na českém trůně I. 1. vydání. Praha: Libri*, 287 s. (in Czech).
- Doležalová, E., 2009. *Přemyslovská tradice v lucemburské době, Budování českého státu, Petr Sommer – Dušan Třeštík – Josef Žemlička (eds.), Praha*, s. 530-540. (in Czech).
- FRB IV. (1884). Josef Emler (ed.): *Fontes Rerum Bohemicarum*, tom. IV. [online] Dostupné z: <http://147.231.53.91/src/index.php?v&cat=11&bookid=177&page=0> (дата звернення: 2.02.2019). (in Latin).
- Honemann, V., 2001. "Peter von Zittau", *Neue Deutsche Biographie* 20, S. 232. [online] Dostupné z: <https://www.deutschebiographie.de/pnd118790668.html#ndbcontent> (дата звернення: 21.02.2019). (in German).

- Charvátová, K., 2017. Ota Durynský, Zbraslavský opat a kronikář, *Mediaevalia Historica Bohemica*, roč. 20, s. 39-59. (in Czech).
- Kopičková, B., 2003. Eliška Přemyslovna. Královna česká 1292-1330, Praha: Vyšehrad, 182 s. (in Czech).
- Kopřiva, J., 30. prosince 2016. Přemyslovna? Silná žena plná chyb. (Rozhovor s Lenkou Bobkovou), *In: Lidové noviny*, s.4 (in Czech).
- Peporte, P., 2011. Constructing the Middle Ages: Historiography, Collective Memory and Nation-Building in Luxembourg. Leiden: Brill, 336p. (in English).
- Petrík, M., 2010. 72 jmen české historie, Česká televize a Albatros Media. (in Czech).
- Pumpova, A., 2006 Kázání Petra Žitavského na Píseň písní, Dizertační práce, Brno, 186 S. [online] Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/fo39i/04.pdf> (дата звернення: 25.02.2019). (in Czech).
- Razim, Y., 2009. Jindřich Korutanský–rex tyrannus. Realita a fikce na stránkách Zbraslavské kroniky, Drugie polsko-czeskie forum młodych mediewistów. *Materiały z konferencji naukowej Gniezno 25-28 września 2007 roku / Poznań: Instytut Historii UAM*, s. 163-171. [online] Dostupné z: https://www.academia.edu/1962731/Jindřich_Korutanský_rex_tyrannus_Realita_a_fikce_na_stránkách_Zbraslavské_kroniky (дата звернення: 2.03.2019). (in Czech).
- Šárochová, G.V., 2002. 1. 9. 1310. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský. Sňatek z rozumu, Praha: Havran, 163 s. (in Czech).
- Tatiček, V., 2002. Dříve Dalimil (1300 – 1340). 1. Vydání, Praha: Akropolis, 117 s. (in Czech).
- Vlastní životopis Karla IV. [online] Dostupné z: https://cs.wikisource.org/wiki/Vlastní_životopis_Karla_IV./ Kapitola třetí (дата звернення: 3.02.2019). (in Czech).
- Zbraslavská kronika, 1905. Preklad Yana V. Novaka, Praha, 615 s. [online] Dostupné z: <https://archive.org/details/kronikazbraslavs00otto/page/192> (дата звернення: 2.02.2019). (in Czech).
- Žalud, Z., 2006. Čeští šlechtici u dvora Jana Lucemburského, *In: Husitský tábor 15*, S. 177–204. (in Czech).
- Encyklopedicheskij slovar' v 82 tomah [Encyclopedic dictionary in 82 volumes], 1898. F.A. Brokgauz", I.A. Efron", SPb.: Tipografija I.A., T.23a, 958 s. (in Russian).

SUMMARY

«ZBRASLAV CHRONICLE» AS A HISTORICAL SOURCE FOR THE PERIOD OF THE REIGN OF JOHN OF LUXEMBOURG THROUGH THE PRISM OF THE CZECH MEDIEVISTS OF THE XXITH CENTURY

Yulianna Senych

Post-graduate student of the Department of Ancient, Middle Ages and premodern History of Ukraine,
Guide lecturer of the Museum of History of UzhNU
SHEE «Uzhhorod National University»

The article deals with the monumental writing of the early nineteenth century, the so-called «Zbraslav Chronicle» (Chronicon aulae regiae). The work belongs to the most valuable monuments of not only Czech but also Western European history of the XIV century. It is also an important historical source for the study of the period of government not only of the famous Vaclav II Prshemyslovych, but also of John of Luxembourg, the founder of a new dynasty in the history of the Czech kingdom. The author gives a generalized description of the «Zbraslav Chronicle» and outlines the views of Czech researchers on the problem of idealizing members of the royal family. The article summarizes the new material on the topic under study. The author proposes the most recent studies of contemporary Czech historians. The author concludes of the Zbraslav Chronicle are an example of the devoted work of the Cistercian monks, who successfully interpreted the events between the late XIII century and early XIV century in the ideological-religious style, relying exclusively on recorded documents, eyewitnesses and witnesses of the events at that time. In order to lay the ground for new ideology, the authors, namely, Peter of Zittau, used the reception of the idealization of members of the royal family. Much attention is paid to the fact that modern Czech medievalists successfully announce and substantiate the problem of idealization through critical explanations. Namely, they are trying to genuinely evaluate the work of the abbots and to objectively form the historical portrait of the main characters of the chronicle to deprive old or new imposed labels and, along with this, to interpret the transformation of personal views and expectations of the author of the chronicle - Peter of Zittau.

Keywords: «Zbraslav Chronicle», Ota of Thuringia, Peter of Zittau, Vaclav II Prshemyslovych, Elishka Prshemyslovna, John of Luxembourg, idealization, concept.